

wijs het on-
doen geven,
tusschen de
zulten over
est van twee-
zijn, maar pas
at zijn om te
ig dan meest
iden, waarop
rusten, maar
over de één
Toen, te Lei-
determinisme
ethische elem-
met Scholten
rijpend en zoo
dood keerden
keekelingen
een weer een

Iets wat nog nader bevestigd wordt door
zijn protest tegen de betekenis van het
subjectieve in de wetenschap.

Hij zegt toch:

Nu gelooven wij gaarne, dat men, door het
subjectief element bij het wetenschappelijk zo-
ken, op den voorgrond te dringen, zich daarin
a's in een pantser op te sluiten, en wat etnece
strijdt van tevoren af te snijden, architectonisch
onberispelijke nelsels kan krijgen. Maar wie
waarborgt de waarheid?

Juist wat we altoos van moderne zijde
hooren: het subject mag ternauwernood
even door de kieren komen gluren. Als
element rekent het niet met, tenzij het
„in absolute waarheid gegrond is.”

Zoo toch staat er letterlijk:

Wanneer men daarom in zijn innerlijk be-
staan of in zijn levensbeschouwing iets heeft,
dat hij het wetenschappelijk zoeken *pragmatis-
cheert* (en ongetwijfeld zal dit vaak voorkomen),
dan moet o. i. de man van wetenschap — voor
zover die *subjectieve gesteldheid niet gegrond is* —
in absolute waarheid — hiermee dubbel op zijn
hoede wezen; d. w. z. trachten zoo objectief
mogelijk te zijn en zoo min mogelijk de dingen
te bezien door wat voor soort bril ook.

Schrijf voor „bril” door zijn ogen, en
we zijn er, want dat „bril” is weer een
invlechting van den schrijver, niet van ons.

Nu ja, dat is het.

Het subjectieve element heeft alleen recht,
voor zover het in absolute waarheid ge-
grond is.

Zoo komt dan alles er ten slotte op
neer; hoe komt het daartoe, hoe maak ik
dat uit?

Nu wil blijkbaar de geachte schrijver de
absolute waarheid omtrent de grondover-
tuiging van zijn subjectief bestaan weer
door de dusgenaamde wetenschap laten
uitmaken, zoodat ieder het erkent, d. w. z.
hij laat het alleen gelden voor zover het
juist niet gelden kan.

Dat subjectieve toch van onze diepste
levensovertuiging kan alleen rusten in ons
zelfbesef, in den grond van ons wezen.

En dat kent hij niet. Daar heeft hij geen
oog voor.

Dan nog beter Rome op haar standpunt:

Wat basis is van R.K. universiteiten, is niet
de menschelijke vondst, maar de goddelijke
openbaring, voor hun gezichtspunt voortgezet
in nitspraken van pausen en concilies.

Hier ligt dan ook ons grondverschil.
Dr. De Geer kent slechts van twee één:
de Roomsche of de moderne opvatting.
Wat wij daarentegen in het Calvinisme
belijden is juist een derde Subjectieve
zekerheid, wat aangait onze diepste levens-
overtuiging, niet op grond van het kerkelijk
gezag, en niet op grond van de wetens-
schap, maar op grond van de rechtstreeke
verhouding tusschen God en onze ziel.

Die derde subjectieve zekerheid nu is
voor de menschheid het resultaat van lange
worsteling in breed historisch proces ge-
weest. Maar toen ze eenmaal gegrepen was,
kon, wie ze genoot, ze niet weer loslaten,
en school in die rechtstreeke verhouding
en allesbeheerschend beginsel, waaruit
met logische noodzakelijkheid de hoofdlijnen
zich teekenden, die ons de waarheid doen
naspeuren over heel ons menschelijk leven.

Zoodra dan ook de geachte schrijver er
zich toe zette, rustig zich in te denken in wat
hij zelf schijnt te beoogen: een wetenschap
op den grondslag der Openbaring van de
Heilige Schrift, zou hij al spoedig tot de
ontdekking komen, dat zijn begrip van
wetenschap hiermede even onbestaanbaar
is, en dat ook hiertegen, in hoofdzaak,
precies dezelfde bedenkingen zouden rijzen,
als die hij tegen het Calvinisme aanvoert.

Zelfs nog meerdere, gelijk in *Band aan
het Woord* door ons is uiteengezet.

Doch in elk geval zou hij dan evenzoo
op het subjectieve element van het geloof
in de Heilige Schrift moeten steunen, en
hij zou zien dat hij hiermede, zoodra het
niet de *phrasen* tot begrip werd gebracht,
nog veel verder van huis raakte.

Immers, achter het geloof aan de Hei-
lige Schrift liggen nog veel diepere vragen,
die ten slotte de beginselen zijn, waaruit
ook de Schriftgeloovige argumenteert.

Humpata.

Uit Humpata ontvingen we dit belang-
rijk schrijven:

Hoogachtbare Redacteur!

Juist teruggekomen van een reis naar Tjitu-
buraka, een Boesjman-Wahimba nederzetting,
ruim 50 uren gaans ten Zuidwesten van Humpata,
werd ik bij het lezen van de Herautnummers
1163-64 aangenaam verrast en door een brief van
Prof. Lion Cachet, en door de milde gaven, die
in Nederland voor de zending alhier in 14 dagen
tijd reeds waren ingekomen.

Mits deien zeg ik dan ook hartelijk dank voor
die schoone liefdeblijken uit mijn aderland, die
juist nu zoo welkom zijn.

Op mijne reis naar het binnenland al had ik
meer dan eens gelegenheid om kinderen voor de
school aan te werven. Bij de z.g. Basterda te Cluibai,
bij eenige Bergdama's, en ten slotte bij een
Boesjman-Wahimba opperhoofd te Tjitu-buraka.
Het opperhoofd, dat 8 vrouwen heeft, roover en
moordenaar is, gaf mij 6 van zijne kinderen „om
ze in het boek te leeren”, en zijde tevens, dat ik
alle kinderen van zijn stand wel mocht nemen
wanneer hunne ouders het toestonden. Nu liet ik
tegen den avond de kinderen, toen ze van hun
rooverspel uit het woord terugkeerden, voor mij
brengen en zocht er 26 uit, die m. i. geschikt
waren om naar school te gaan, en de ouders van
sommigen zeiden, dat zij ze graag wilden laten gaan,
maar niet konden zorgen voor kost en kleeren. Een
enkele beloofde, wanneer hij iets zou krijgen, al ware
het dan ook maar een paar schapen of kalveren, het
voor mij te bewaren. Aandoenlijke was het, toen die
naakte kleinen met open mond mij angstig aan-
staarden toen ik hunne namen opschreef, en de
schrijfmist zeker als een soort rooverij beschou-
de. Doch mijn hart werd minnaal, toen ik het
opperhoofd moest zeggen, dat ik op dat oogenblik
niet meer dan vier kinderen kon nemen, omdat
ze gekleed en gevoed moesten worden, en wegens
het geestelijke mislukken van den oogst, door
droogte en sprinkhanen, zou er voor meer wel
licht geen spijze genoeg zijn. Ik beloofde hem

evenwel, wanneer de Heere ons in leven en ge-
zondheid spaarde, hem in Juni 1901 weer te
voet en barok te brengen en hij reide, mij dan met
zijn mannen weer naar Humpata te zullen brengen,
en tevens wilde hij olifantsteden, huiden en
struisvederen verzamelen om ze aan mij te schen-
ken; maar dit is slechts een belofte van een
heiden, en ik weet reeds vooruit dat hij die din-
gen zal verruilen, wanneer er slechts een hande-
laar met brandewijn komt.

Treurig is de levenswijze in zijn gebied. De
Boesjmannen werken niet, maar brengen den dag
met eten, hennep rooken en slapen door en vele
nachten met het dienen der duivelen. Zelfs den
eersten nacht van mijn verblijf aldaar werden
er drie priesteressen van den duivel gewijd.
Dit duurde van 's avonds negen tot 's morgens
vijf uur. Deze priesteressen werden in een mag-
netischen slaap gemaakt door een akelig en
tonig gezang, waarin zij de geesten oproepen om
haar te hulp te komen, en een ratelend handen-
geklap. Tevens werden ze voor en na bestreken
met vet, terwijl een rookwalm van smeelende
kruiden en fijingestampte roode heesterwortels haar
omhulde. Na allerlei ceremoniën kwamen ze in
extase, een toestand, waarin zij met de duivelen
„spelen” en waarin zij waargegaven.

In het maatschappelijk leven gaat het niet beter.
Zij leven voor een groot gedeelte van veevoerij.
Zelfs het spel der kinderen bestaat in rooftochten,
brandstichting en jacht. 's Morgens gaan ze in het
woud en spelen daar wat ze groot geworden zijnde,
werkelijk zullen doen. Hoe gaarne zou ik daarom
eenige kinderen uit die plaats der ongerechtigheid
hebben genomen, maar de omstandigheden lieten
niet toe meer dan vier te nemen.

Onder de negers alhier gaat het al niet beter.
Dronkenschap, is, vooral van Mei tot Augustus, een
tijd, waarin de geestes van de negers van 12
tot 13 jaren een zekere ceremonie moeten ondergaan
een alledaagsche verschijning. Geen vroolijkheid
zonder brandewijn of o. nkelde (eigenbied bier)
is, wanneer de omstandigheden het toelaten alge-
meen, en hoerij geen geheim. Slavernij is in vol-
gang. Alle kringgevangenen, alle moordenaars, alle
schuldnaars die niet kunnen betalen, alle beschul-
digden van tooverij worden slaven gemaakt, indien
ze niet gedood worden. De schuldenaars verkopen
hunne vrouwen en kinderen, ja het ontselfs voor,
dat kinderen hunne eigene ouders verkopen. Kin-
deroof komt zeer dikwijls voor, en de Portugese
overheid staat tegenover dat alles machteloos. Zelfs
in de Portugese dorpen worden slaven en sla-
vinnen verhandeld. Hier te Humpata bestaat men
meestal eens koe, somtijds een trekos, maar verder
in het binnenland zijn ze veel gedroeger. Verleden
jaar werden mij nog twee aangeboden voor een deken.

De elenden zijn hier in West-Afrika alzo groot,
maar in deren nacht van duisternis en schaduwen
des doods begint ook nu het licht des Evangelies
op te gaan. Het werk, dat de Geref. Kerk van
Zuid-Afrika hier heeft laten verrichten, is niet vrucht-
eloos geweest. De Kleurlingen, die met de Trek-
boeren uit Transvaal hierheen zijn getrokken, hebben
niet alleen bij kerk en school gevoegd, maar
ook vele anderen geven van hunne belangstelling
blijk. En ware het niet dat deze jeugdige zending
zich voor het grootste gedeelte zelf moest onder-
houden dan zouden zich reeds meer bij ons hebben
aangesloten. Want sedert de ruiterpest verkeert
alles in een kwojnende toestand en zijn de ver-
diensten geringe: toch waren wij in staat om geheel
uit eigen middelen een dorpsplaats aan te bouwen,
150 hectare groot, waarop reeds een dorps huizen
gebouwd, een hulpkerkje is ingericht, een huis met
3 kamers en veranda voor mij, en nu eens nieuwe
kerk in aanbouw is. Maar al deze zending zich
geheel van eigen middelen onderhouden, dan moet
er nog veel worden aangeschaft, vooral land- en
tuinbouwgereedschap en trekassen. Wanneer wij
zoover gekomen zijn, dat die noodzakelijke dingen
kunnen worden aangeschaft, dan hopen wij onder
den zegen des Heeren van een niet zeer langen
tijdsverloop een zelfonderhoudende zending te
hebben.

En al der Geref. Kerk van Zuid-Afrika door
den oorlog niet in staat is hare belofte te voldoen,
danken wij dan nogmaals de Geref. Kerk van
Nederland, dat zij die taak zoo bereidwillig op
zich hebben genomen.

Met heilbete en dank aan alle gevers en geefsters,
Uw dienaar, in broeder in den Heere

P. BIJWENGA.

Humpata, Prov. Angola.

Voor ditmaal is er nog geld beschik-
baar. Later kloppen wij weer bij onze
lezers aan.

Zending.

Belangrijk is een schrijven van Ds. D.
Bakker aan de kerk van Heeg, die hem
niet zond:

Was het oorspronkelijke plan (in Holland
reeds uitgesproken) eerst Sadrachs kringen te
beroeken en daarna een voorstel te doen in
zake de plaats van vestiging; zooda u bekend
is zag ik bij mijn aankomst in Poerworedjo
daarvan af. Ik oordeelde het beter, eerst een
voorloopige woonplaats te zoeken om van daaruit
als eerste werk de dessa's van het Friese
Zendingsterrein, waar Christenen waren, in te
gaan.

Ik wist toen nog niet van het besluit om
onze helpers niet meer te ontvangen. Nu dit
genomen is, acht ik het wenschelijk ook de
gewijzigde plannen niet fadelijk uit te voeren.
Ik wil mij liefst niet opdringen aan menschen,
die van de Geref. Zending niet gediend zijn,
noch het gevaar loopen bij de eerste kennis-
making afgestootten te worden. Het is boven-
dien van het grootste belang, dat zich buiten
Sadrach om zelfstandige kringen van Christe-
nen vormen. Onder den zegen des Heeren wil
ik daarvoor allereerst mijn krachten wijden te
Keboemen, Karang Anjar en Gombang. Even-
wel zal ik tegelijkertijd trachten met Sadrachs
kringen in aanraking te komen, om zoo moge-
lijk aldaar ingang te vinden. Op welke wijze
dit geschieden moet, kan ik u moeilijk vooruit
zeggen, omdat dit geheel afhangt van de om-
standigheden.

Hing, naar wij (zij zooda als ik) meenden
de definitieve keuze van een Zendingsterrein
nauw samen met de Sadrachs-quaeste, nu is
dit m. i. niet zoozeer meer het geval. Het zou
niet verstandig zijn nu de definitieve keuze af
te laten hangen van de vraag, of er op den
duur nog zijdelingsche invloed uit te oefenen
is op Sadrachs kringen. Of ik dan reeds een
voorstel te dezer zake wensch te doen?

Zooda ik u de vorige week schreef is één
afdeeling, 't zij de afd. Wonosobo, 't zij de
afd. Keboemen, Karang Anjar als arbeidsveld
voor één, ja, voor twee Dienaren des Woords
groot genoeg.

Toch zou het niet goed zijn van één van
deze beide afdeelingen afstand te doen, voordat
andere Kerken dan Amsterdam, Rotterdam,
Utrecht en Heeg den Zendingarbeid op Mid-
den-Java ter hand nemen. Geschiedt de defini-
tieve keuze eerder, dan wordt ook een prijs-
gegeven afdeeling feitelijk afgesneden van het
Zendingsterrein der Geref. Kerken, gelijk reeds
't geval is met Tegal en Pekalongan.

En dit acht ik gevaarlijk.

Wanneer Gij evenwel spoedig een definitieve
keuze moet doen zou ik u, naar 't licht dat ik
in deze zaak bezit, ongetwijfeld adviseeren de
afdeeling Keboemen, Karang Anjar definitief te
aanvaarden.

Wat de communicatie tusschen de afd. Wonosobo
en de plaatsen op Midden-Java, waar de
arbeiders waren, die gezonden zijn door de
Geref. Kerken, is zeer moeilijk. Het zuiden van
Bagelen daarentegen wordt in zijn gansche lengte
doorsneden van de hoofdlijn op Java (Batavia
Soerabaya). Hoe minder Dienaren alhier arbeiden,
hoe grooter de behoefte is, dat die weinigen
ten minste gemeenschap met elkander kun-
nen hebben.

De afdeeling Wonosobo is veel minder talrijk
en veel moeilijker te bereiken dan de afd.
Keboemen, omdat de eerste geheel bestaat uit
bergland.

In het zuiden van Bagelen, vooral in de
afdeeling Keboemen, zijn de Javanen veel vroemer
Islamers dan in 't Noorden. 't Zuiden is een
van de hoofdbolwerken van het Mohamedanisme
op Java.

In de afdeeling Keboemen zijn ten minste
enkele Christenen, die buiten den invloed van
Sadrach staan; in 't Noorden worden ze tever-
geest gezocht. De keuze van Wonosobo zou
gelijk staan met een prijsgeven van het kleine
begin, dat in Karang Anjar en Gombang ont-
staan is.

Eindelijk zijn aan de keuze van Wonosobo
grote financiële bezwaren verbonden, die Fries-
land thans nog moeilijk zou kunnen dragen.
Toen Ds. Adriane en ik er waren was er geen
huis te huur. Bouwen is in 't Noorden ontzag-
lijk kostbaar.

Om al deze redenen stel ik voor om, mocht
gij voor een spoedige keuze geplaatst worden,
de afd. Keboemen, Karang Anjar definitief te
aanvaarden, en aan anderen over te laten de
bearbeiding van de afd. Wonosobo benevens de
districten van de afd. Poerworedjo, die Utrecht
niet aanvaardt.

Waarom?

Niet, omdat Wonosobo geen allergeestijkste
plaats van vestiging is voor een missionair pre-
dikant. Wanneer er meer Dienaren des Woords
worden uitgezonden en Banjoemas, Zuid-Ba-
gelen en Ojacia zijn eenigszins bezet, dan is
Wonosobo zoowel om zijn ligging als om 't
klimaat de aangewezen plaats. Maar op 't
oogenblik geloof ik niet, dat de tijd voor
Friesland reeds gekomen is iemand daarheen
te zenden.

Om de volgende reden:

1. De communicatie tusschen de afd. Wonosobo
en de plaatsen op Midden-Java, waar de
arbeiders waren, die gezonden zijn door de
Geref. Kerken, is zeer moeilijk. Het zuiden van
Bagelen daarentegen wordt in zijn gansche lengte
doorsneden van de hoofdlijn op Java (Batavia
Soerabaya). Hoe minder Dienaren alhier arbeiden,
hoe grooter de behoefte is, dat die weinigen
ten minste gemeenschap met elkander kun-
nen hebben.

2. De afdeeling Wonosobo is veel minder talrijk
en veel moeilijker te bereiken dan de afd.
Keboemen, omdat de eerste geheel bestaat uit
bergland.

3. In het zuiden van Bagelen, vooral in de
afdeeling Keboemen, zijn de Javanen veel vroemer
Islamers dan in 't Noorden. 't Zuiden is een
van de hoofdbolwerken van het Mohamedanisme
op Java.

4. In de afdeeling Keboemen zijn ten minste
enkele Christenen, die buiten den invloed van
Sadrach staan; in 't Noorden worden ze tever-
geest gezocht. De keuze van Wonosobo zou
gelijk staan met een prijsgeven van het kleine
begin, dat in Karang Anjar en Gombang ont-
staan is.

5. Eindelijk zijn aan de keuze van Wonosobo
grote financiële bezwaren verbonden, die Fries-
land thans nog moeilijk zou kunnen dragen.
Toen Ds. Adriane en ik er waren was er geen
huis te huur. Bouwen is in 't Noorden ontzag-
lijk kostbaar.

Om al deze redenen stel ik voor om, mocht
gij voor een spoedige keuze geplaatst worden,
de afd. Keboemen, Karang Anjar definitief te
aanvaarden, en aan anderen over te laten de
bearbeiding van de afd. Wonosobo benevens de
districten van de afd. Poerworedjo, die Utrecht
niet aanvaardt.

In de afdeeling Keboemen, Karang Anjar is
het stadje Keboemen verreweg de geschiktste
plaats om zich voorloopig te vestigen. Het ligt
in het midden der afdeeling van de hoofdlijn
van Java, staat bekend als gezond en heeft ver-
bindingswegen met de gansche afdeeling.

Ziedaar de voornaamste redenen, waarom ik
in Keboemen een huis huurde en daar den arbeid
begon.

Toch geloof ik, dat, al keurt gij dit goed, het
altosz zaak is zooveel mogelijk den weg open te
laten, dat de missionaire predikant zich later
gaat vestigen op een andere plaats.

't Zij de arbeid in Keboemen slaagt, 't zij de
arbeid hier verzeftsch is, in beide gevallen
acht ik het denkbaar, dat ik u later adviseer
een andere woonplaats voor uwen dienaar te
zoeken. Niet licht zal ik Friesland aanranden
vaste goederen te verwerven op Java, tenzij
't hoogst noodzakelijk is, zooda bijvoorbeeld
het geval kan zijn met een hospitaal of
dergelijke.

Ik wil hier nu niet verder over uitweiden,
omdat Friesland nog pas aan 't begin staat,
maar na hetgeen ik op Midden-Java heb ge-
zien is het mijn vaste overtuiging, dat het
beter is: zoo weinig mogelijk te bouwen of te
koopen.

Reeds heb ik u medegedeeld, dat mijn arbeid
in Keboemen aanvang met behulp van den hel-
per, dien Ds. Adriane vormde.

Des Zaterdagavonds en des Zondagmorgen
gaat hij voor in Karang Anjar, des Zon-
dagmiddags en des Zondagavonds in Gom-
bang en behandelt onderwerpen die wij vooruit
samen bespreken. Bovendien houdt hij in de
week Catechisatie voor de enkele Javanen in
Keboemen, die dit begeeren.

Aanstaande week komt de helper van Dr.
Scheuter, die in 't hospitaal werkzaam was en
mij van dienst kan zijn bij de uitdeling van
medicijnen. Ik hoop hem te vormen tot helper,
die des Zondags kan kunnen voorgaan.

Bovendien verzoek ik u mij toe te staan een
helper-onderwijzer, dien Dr. Zuidema mij wil
afstaan, aan mij te verbinden. Deze kon dan
een school openen en daarmee den weg banen
om de kinderen onder de beademing van het
Evangelie te brengen.

Deze drie helpers wil ik dan zoover trachten
te brengen, dat zij later alle als onderwijzer
en als voorganger kunnen geplaatst worden in
een dessa.

Eindelijk nog een vraag, n.l. om mij gelegen-
heid te geven 2 leerlingen van de Keuchemus
school verder op te leiden tot helpers (onder-
wijzers-voorgangers) om langzamerhand den
kring van werkzaamheid te kunnen uitbreiden.
Zij komen der Zending voorloopig alleen in
zoover ten laste, dat zij kost en verwarming
noodig hebben (p.m. / 3 per maand per
persoon).

Aan deze 3 helpers en 2 aspirant-helpers ben
ik dan van plan geregeld onderwijs te geven
in 't Exegese, Dogmatiek, Kerkgeschiedenis en
Hollandsch. Ook Hollandsch moeten ze m. i.
leeren voor hun algemeene ontwikkeling en om
voor hen allerlei bronnen te kunnen openen,
die zij zoo noodig missen. Dat 't volstrekt niet
onmogelijk is den Javanen met vrucht Hollandsch
te onderwijzen, blijkt uit de Dokter-Djawa
(Inlandsche dokters) school te Batavia, waar 't
onderwijs in 't Hollandsch goede vruchten
draagt.

Ds. Adriane heeft aan zijn helpers deze
vakken reeds onderwezen. Wat van dat onder-
wijs op schrift is gebracht, kunnen mijn a.s.
leerlingen gebruiken. Omgekeerd kunnen de
helpers van Br. A. op dezelfde wijze gebruik
maken van 't onderwijs, dat ik geef.

Wij willen dit alles dan ook regelen in overleg
met elkander.

Met het oog op de oprichting van een lagere
school voor Javanen en zoo mogelijk ook voor
Chinezen, huurde ik in de Kampong (de inland-
sche wijk van de stad) een huis voor / 8 per
maand; natuurlijk behoudens uwe toestemming.

Dit huis kan bewoond worden door twee
getrouwde helpers en tevens ingericht worden
voor school en voor de Koempoellan des
Zondags. Het biedt daartoe voorloopig ruimte
genoeg.

Het is er mij namelijk om te doen, de Koem-
poellan des Zondags niet aan mijn huis te
hebben, omdat de schuchtere Javanen zelf een
Europeesch huis alleen maar durf naderen om
een bevel te ontvangen of om een verzoek tot
iemand te richten. Hij gevoelt er zich niet op
zijn gemak. Ik ben er van overtuigd, dat de
plaats van samenkomst midden onder 't volk
zijn moet en dat de Javanen er onder vrees
moet kunnen komen. 't Licht ook in den aard
der zaak, dat het beter is den Javanen het

Evangelie te brengen in zijn eigen wijk, dan
't hem te laten halen van een plaats, waar hij
zich niet thuis gevoelt. Deze wijze van arbeiden
geeft ook veel meer gelegenheid om onmiddellijk
met het laavaansche leven in aanraking te komen.

Wanneer gij mij toestaat op de bovenange-
geerde wijze aan te vangen (en ik twijfel niet,
of gij zult u met mij verblijden, dat ik in staat
gesteld werd om zoo te beginnen) is althans in
beginsel aanwezig, wat gij begeert: de prediking
des Evangelies bijgestaan door de hulpdiensten:
School en medische hulp.

Maar dit alles is dan nog zeer gebrekkig.
Zal Friesland met kracht arbeiden, dan zal het
nog moeten zenden een tweede Dienaar des
Woords, een onderwijzer en een dokter. Dat
moet het ideaal zijn, dat nagejaagd wordt.
Tenzij Friesland in overleg treedt met de
Deputaten der Keuchemus-school om den School-
dienst in te richten in verband met andere
Kerken, en met de Kerk van Amsterdam om de
Medische Zending geramenlijk met haar te
drijven.

Het zij geheel aan uwe wijsheid overgelaten
hoe gij dit doel wilt trachten te bereiken. Ik
vestig er alleen uwe aandacht op, opdat gij een
weg zoekt om den Dienst des Woords en der
Sacramenten te doen steunen door opleiding
van helpers en 't verleenen van medische hulp.

Nog eens: ik verzoek u dringend mij op
bovengeboemde wijze te laten aanvangen. En
waaraan ik vooral behoefte gevoel, is dat gij
voortdurend uwen arbeid en uwe arbeiders op
Midden-Java denkt in den gebede, gelijk ik
weet dat gij doet. Wat baat het mooiste be-
gin, indien de Heere den arbeid niet zegent?
Ons gemeenschappelijk gebed klimde daarom
voortdurend tot Hem op!

Nu nog een zaak, waarin ik uw advies be-
geer, benevens enkele mededeelingen. Gij zult
met mij wenschen, dat het weldra zoover
komt, dat ik gebruik zal moeten maken van
Liturgische formulieren bij den Doop, het
Avondmaal, het Huwelijk enz. Nu zijn de Geref.
Kerken gebruikt worden, niet berekend op de
toestanden op Midden-Java en dus voor ons
niet geschikt om ze zoo te gebruiken. Br. Adria-
ne heeft ze dan ook, onder goedkeuring van
zijn Kerkeraad, gewijzigd. Vindt gij het goed,
dat ik zoo spoedig mogelijk, in overleg met
Ds. Adriane en straks met Ds. Zwaan, een
concept van deze Liturgische Formulieren
maak, zooda wij meenen dat ze voor den Ja-
vaan geschikt zijn, om dit concept dan aan
u oordeel te laten onderwerpen? Tot op den
tijd, dat ik u oordeel gehoord heb, wilde ik
mij dan, zoo noodig, bedienen van de concep-
ten van Br. A. Misschien is het goed, dat gij
daarbij de vraag onder de oogen ziet, of de
geloofte volwassen Christenen het Avondmaal
moeten gebruiken, voordat het gekomen is tot
de insteuring van een Kerk of dat zij moe-
ten wachten tot op de plaats hunner inwoning
een Kerkeraad is opgetreden.

De eerste mededeeling, die ik heb te doen,
is, dat ik de vrijheid heb genomen om zelf aan
te vragen de toelating volgens Art. 123 van het
Nederl.-Ind. Regeerings-reglement.

Zoo dikwijls ik met regeringspersoonen in
aanraking kwam, werd mij de raad gegeven
die toelating aan te vragen. Ik heb even-
wel zoolang mogelijk gewacht. Nu in Keboe-
men zijnde, kan ik het moeilijk langer laten.
Men heeft mij daarbij verzekerd, dat het niets
hinderde, al werd het door u ook aange-
vraagd. Gedachtig aan de discussie op de
laatste Prov. Synode van Friesland, die ik bij-
woonde (over de verhouding van de Overheid)
meende ik verplicht te zijn zoo te handelen,
om te voorkomen, dat men niet begon met
mij te wantrouwen. Bovendien is het veel ge-
makkelijker hier in Indië de aanvrage te doen.

De tweede mededeeling betreft mijn attes-
tatie. Gelijk gij misschien weet heb ik die ge-
zonden naar de Geref. Kerk te Batavia, omdat
dit de naastbijgelegen Geref. Kerk is en zij
dus 't best toezicht kan oefenen op belijdenis
en wandel van mij en mijn huizegen.

Ik heb hierin gehandeld naar den regel, die
in de Geref. Kerken van Nederland gebruikelijk
is en die nog aanbevelen is op de laatste ge-
houden generale Synode te Groningen.

Ik zou u dit niet schrijven, indien de vraag
niet geopperd was (door Dr. L. Wagnaar in
de *Zuid-Indische*) of deze handelwijze wel
juist was met het oog op het toezicht, dat
Heeg over zijn Dienaren heeft te houden. Het
komt mij evenwel voor, dat de zaak op deze
wijze zeer eenvoudig en zuiver is. De Geref.
Kerk van Heeg houdt onmiddellijk toezicht over
den Zendingarbeid op Midden-Java. Over de
belijdenis en den wandel van den Dienaar,
die zij uitzendt, houdt zij oprecht door middel
van de Kerk te Batavia, met wie zij in cor-
respondentie staat. Het zou toch absurd zijn
mij lid te doen zijn van de Geref. Kerk van
Heeg.

Dit schrijven is niet een holle phrase,
maar zakelijk, en toont dat een praktische
geest Ds. Bakker leidt.

Of de broeders nu reeds in staat zijn
formulieren vast te stellen, wagen we te
betwijfelen; toch heeft men reeds onmid-
dellijk een leidraad noodig; en daarvoor
zijn o. i. de concepten aanbevelenswaardig,
mits ze nog geen definitief karakter er-
langen.

Het slot van den brief alleen is zon-
derling.

„Het zou toch absurd zijn mij lid te
doen zijn van de kerk van Heeg.”

En Ds. Bakker is dienaar des Woords bij
die kerk.

Hoe rijmt dit?

Uit de Perg.

In de *Bazuin* s'hrift Ds. Notten, van Velp,
over de Opleiding dit:

Eenheid van opleiding is gewenst. Niet omdat
het zelfde stempel moet te zien zijn op al de
naren des Woords. Integendeel, te betogen zou
het zijn, als allen precies op dezelfde wijze de waar-
heden voorselden. Het veld is breed. Men kan in
supra-laparische beschouwingen tot aan de ten
der antinomianen naderen, onder haar binnen te
leiden, en aan den anderen kant, als infra-lapa-
rischen, de Arminianen naderen, zonder de grenzen
te overschrijden; en een dergelijke dienaar des
Woords 'telt het onbetwistbaar recht, en kan het
noodig achten, om beurtelings de beide zijden van
het vlak te bestrijken in den strijd te, en dwalingen
van allerlei aard. Daarbij, het „mannetje” naast
„mannetje” past wel op het tekenbord der kinderen,
maar niet in de wereld der denkende geesten en bij
de toepassing van de waarheden Gods op de praktijk
van het leven.

Al zou er voortaan slechts één gelegenheid zijn
tot opleiding, die zou niet verhindert, dat de
geestesrichting uiteenloopen bleef; tenzij de priori-
teit, het gong van één der Hoogleraren zoo verre

ging, dat van een onvoorwaardelijk opgaan in diens
beschouwingen kon worden gesproken; maar dan
zou het gran ontbreken aan mannen met weten-
schap en verstand, aan mannen van karakter, en
met een hart, dat stond de dood der verstijving
voor de deur. Neen, de Smijtgeld's en de Brakel's,
de Comrie's en de Van de Groes's, de Brummel-
kamp's en de Van Velzen's hebben ongetuigd
te arbeiden: en de mannen moeten blijven, die,
bij schuchterheid in het heilige, van uit het Gods-
begrip de leer der soevereine genade belijden en
strig om als volk voor oogen stellen, maar ook zij,
die ernstig en getrouw, goedmoedig en onophou-
delijk tot geloof en bekeering waren.

In onze dagen van woeling is er groot gevaar,
dat de „kerkelijke keurmeesters”, die ondanks hun
dunk van eigen kennis naar Spurgeon's beweren,
„een ledig hoofd” hebben, in hun element geraken,
het leven van 's Heeren dienaar verbitteren en
den bloei der Kerken belemmeren, zoo niet naar
ondergang bewerken. De dienaar des Woord,
die zich zijne roeping bewust is, zal zich houden
aan zijn tekst, dezen verklaren en ter behartiging
aandringen.

Ondanks zijn bijzondere aanleg zal hij nu eens
en meer dogmatisme, dan weer een meer practi-
sche, preek leveren en steeds rekening houden
met